

TARİHTEN GÜNÜMÜZE MANİSA MEVLEVÎLERİYLE BİR YOLCULUK

Mehmed Veysî DÖRTBUDAK*

ÖZET

Hız. Mevlâna'nın diğere âleme göçmesinden sonra Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi'nin gayretleriyle teşkilatlanmaya başlayan Mevlevîlik, özellikle Batı Anadolu'daki geleceğı parlak görülen şehir merkezlerinde yayılmış ve Mevlevî dergâhları kurulmuştur. Aydınogullarının müttefikleri olan Saruhanogulları Mevlevîlikle 1320'li yıllarda tanışmaya başladılar. Saruhanoglu İshak Bey'in kurduğı vakıflar arasında İshakiye Zaviyesi adıyla bir de Mevlevîhâne yer alır. Bu tebliğle söz konusu Mevlevîhâne'den ve bu mekândan yetişen isimler üzerinde durulacak, bu şahısların toplum üzerindeki etkileri anlatılarak, günümüzde Manisa'daki Hız. Mevlâna'nın izleri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Manisa, Mevlevîlik, İshakiye Zaviyesi

A TOUR WITH MANISA MAWLAVÎS FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

After Hız. Mawlânâ had passed away, Mavlaviyah, which started to be organised by the efforts of Sultan Valad and Ulu Arif Chalabi, expanded particularly in the promising western Anatolian cities and many Mawlavî lodges were founded there. In the 1320s, Mavlaviyah was introduced to Saruhanogulları, who were allied to Aydınogulları. A Mavlavikhana (lodge) called Ishakbey Zaviyesi took its place among the foundations established by Saruhanoglu İshak Bey. This paper/study will focus on the mavlavikhane mentioned above and the names who were educated there. The study will also examine the influence of these figures on society and thus scrutinize the effect of Hız Mawlânâ on today's society.

Key Words: Rûmî, Mavlaviyah, sufism

* Öğr. Gör., Celal Bayar Ü, Fen-Edebiyat Fakültesi. MAKSAD (Mevlâna Araştırmaları Kültür Sanat Derneğı) Sekreteri

Moğol istilasından sonra Anadolu'daki otorite boşluğundan faydalanan uç beylikleri zamanla siyasi üstünlüğünü kurmuş, zenginleşerek güçlenmişlerdir. Bu beyliklerden, Karesi, Menteşe, Aydın ve Saruhanoğulları bu beyliklerin önde gelen isimleri olmuştur.

Hz. Mevlâna'nın diğer âleme göçmesinden sonra Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi'nin gayretleriyle teşkilatlanmaya başlayan Mevlevîlik, özellikle Batı Anadolu'daki geleceği parlak görülen şehir merkezlerinde yayılmış ve bu bölgede Mevlevî dergâhları kurulmuştur. Yüksek zümre, kültürlü kesim arasında yayılan bu yeni tarikat, Manisa'da da yine idari yapının en üst kademesinde kendine yer edinmiştir. Ulu Arif Çelebi'nin, Amasya, Kastamonu ve Lâdik (Denizli) hükümdarlarını ziyaretlerinin ardından Vilayet-i Germiyan'da Alişiroğlu'nu ziyaretten sonra, Kütahya Emiri Yakup Bey'i müritliğe kabul etmiştir. Aydınolu Mehmed Bey'i vilayetinin genişleyeceği müjdesiyle sevindirip çocuklarına gazilik unvanı, kendisine de "Sultanü'l-guzat" unvanını vermiştir.¹

Aydınoluğullarının müttefiki olan Saruhanoğulları Mevlevîlikle 1320'li yıllarda tanışmaya başladılar. Ulu Arif Çelebi'nin seyahatleri esnasında Saruhan Bey'le görüşüp görüşmediği kesin değildir, fakat Abid Çelebi'nin onunla görüştüğü muhakkaktır. Mevlevîlikle olan bu ilişki, sonraki yıllarda İshak Bey'in tarikata bende olmasıyla daha da perçinleşir. İshak Bey zamanında devlet zirveye ulaşmıştır. Yaptırdığı külliyyede ondan Ulu Cami kitabesinde "Mâlikü rikâbü'l-ümem, el-İskenderü's-sânî, zâcirü'l-fecere kâhirü'l-kefere, el-mücâhid..."", Sultan Çelebi İshak b. İlyas b. Saruhan..."", minber kitabesinde "...es-sultânî'l-a'zam mâlikü rikâbü'l-ümem İshak Çelebi b. İlyas" diye bahsedilmektedir. İshak Bey Çelebi unvanını da almıştır. Bu unvan onun açık olarak tarikata girmesi ve Mevlevîlerle olan yakın ilişkisi sebebiyledir. Saruhanolu İshak Bey'in kurduğu vakıflar arasında İshakiye Zaviyesi adıyla bir de mevlevîhâne yer alır.

Mevlevîhâne Manisa'nın Yukarı Tabakhane Mahallesi denilen mevkide eskiden Dumanlı dağ şimdi Spil dağı denilen dağın eteklerinde Milli Park içerisinde, kurulmuş âlî bir yapıdır. kitabesinden öğrenildiğine göre; Saruhan Bey'in torunu İshak Çelebi tarafından 1368-1369 yıllarında yaptırılmıştır. Mevlevîhâne, İshak Çelebi'nin 1366-1379 yıllarında yaptırdığı Ulu Cami Külliyesi'nin bir bölümünü oluşturmuştur. Bununla beraber Mevlevîhâne, külliyenin biraz uzağında bulunmaktadır. Yapı hakkındaki ilk bilgi-

¹ Feridun Emecen, "Saruhanoğulları ve Mevlevîlik", *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa 2006, s.49-53.

ler İshak Bey'in vakfiyesinde² yer almaktadır. Vakfiyenin kopyası Fatih zamanında tescil edilmiştir. Bu da bize birçok vakfı kaldıran Fatih'in bu senedi tescil etmesi vakfın sıhhatine delildir. Vakfiyede yapıdan "imaret" olarak bahsedilir.³

"Vakfiyeden anlaşıldığına göre, Mevlevîhâne'de beş vakitte hazır olan cemaate namaz kıldırabilecek bir imam, ve müezzin bulunacak, bir nâzır masraflara bir kayyum temizlik işlerine bakacak, bir kâtip gelirleri kaydedecek, Mesnevî okuyup takrir edebilen bir âlim ile Mesnevî'yi okuyacak güzel sesli iki hânende istihdam edilecek, yemek işi için ise bir vekilharç ve bir aşçı görev yapacaktı. Ayrıca buradaki mevlevîhâne şeyhine günde on dirhem tahsis edilmişti. İmamın tahsisatı günde dört, müezzinin bir, kayyumun bir, mesnevîhânın iki, manzum okuyanların ikişer, vekilharcın iki, aşçının bir ve nakibin bir dirhem idi. Zaviye için ayrılmış bütün mahsulü ve gelirleri kontrol ve sarf etmek şeyhin yetkisi altındaydı. Burada her ikindi namazı zamanı bir defa yemek pişiriliyor, fakir-zengin, misafir her kim hazır bulunuyorsa onlara dağıtılıyor, eğer kifayet ederse her Cuma gecesi yarım kile beyaz pirinçten pilav pişiriliyordu. ...imaret mutfağı için satın alınan başlıca yiyecek maddeleri et (gündelik sarfiyat: 6 dirhem), ekme (5 dirhem), buğday (2 dirhem), pirinç (2 dirhem) idi; ayrıca yağ, tuz, odun masrafları da gösterilmişti."⁴

Bu ibarelerden çıkarılacak sonuç şudur. Mevlevîhânedeki görev yapanların sayısı on kişiydi. İmamın ve müezzinin olması çevrede ikamet eden kişileri ve zaviyeye olan ilgiyi göstermektedir. Her ikindi vakti gelen misafir ve mukim ayırt edilmeksizin herkese yemek ikram ediliyordu. Ayrıca dikkat çeken ve günümüzde yapılmayan bir başka uygulama da güzel sesli iki mesnevîhânın Mesnevî kıraatidir.

² Emecen, agm., s. 58'deki 29 nolu dipnottan naklen "Arapça vakfiyenin şimdiye kadar bilinmeyen tam bir nüshası, 1575 tarihli Saruhan Sancağı Vakıf Defteri içinde yer almaktadır. Buradaki vakfiye yeniden tasdik edilmiştir. (TK, TD, nr. 544, vr. 10 b). Vakfiye geniş bir özet halinde Ç. Uluçay (*Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, İstanbul 1940, I, 34-36) ve kısmen İ. Gökçen (*Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, İstanbul 1946, I, 184-189) tarafından verilmiştir.

³ Emecen, agm., s. 58-59; Sezai Küçük, "Manisa Mevlevihanesi", *Manisa Araştırmaları 2*, Manisa 2002, s. 15-17.

⁴ Emecen, agm., s. 59-60.

*Vakfın gelirleri, Karaoğlanlı, Erdemişlü, Karacalu köylerinin vergileri, Nif'te çeltik sahaları, üç hamam kirası, dört küçük ziraat sahası ve dört mezra, beş dükkân kirasından sağlanıyor, toplam meblağ 67.797 akçayı buluyordu.*⁵

Mimari yapıya gelince, Mevlevîhâne'nin kitabesi günümüze kalmamıştır. Evliya Çelebi Manisa'ya geldiğinde Mevlevîhâne'yi de ziyaret ederek bizlere şu bilgiyi aktarır.

“ Ve şehrin şark tarafında bir mürtefi mesiregah, bir de âstâne-i Hazret-i Mevlâna vardır. Acayip teferrücgâh Mevlevîhânedir. Bimarhanesi ve müteaddid fukara hücreleri ile mamurdur. ... ab-ı havası lâtif bağ-ı irem misal bir kânü deroişan yeridir. Cümle şehir andan nümâyandır. Ve kapusu üzere tarihi budur.”

امر بعمارت هذه الزوية المباركة الاسحاقية

الامير العادل المظفر المنصور اسحق بن الياس سنة سبعين و سعمائه

وعامره العبد الفقير الى الله الغنى المحتاج عثمان بن امة الله⁶

Kitabeye göre yapı H. 770 M. 1368–69 yıllarında yapılmıştır. Mimarı Emetullah b. Osman'dır. Kitabede her ne kadar Osman b. Emetullah yazsa da şu an sağlam ve mevcut olan Ulu Cami kitabesinde mimarımızın adı Emetullah b. Osman'dır.

Manisa'da Mevlevî kültürünün yerleşmesi sonucunda, Osmanlı döneminde de Mevlevîhâne işlevini sürdürmüş, 1664, 1665, 1681 ve 1694 yıllarında onarılmıştır. 1870'li yıllarda Nakipzade Mustafa Şefik Efendi, dergâhu şehir merkezine indirmiştir. Manisa'daki ilk Osmanlı yapısı olan Demirtaşoğlu Ali Bey'in yaptırdığı Ali Bey Camii'nin yanına yeni dergâh inşa edilmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Anamın Kitabı* adlı eserinde çocukluk hatıralarının geçtiği mevlévîhâne burasıdır.

Yeni dergâh Cumhuriyetin ilanından sonra tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün mülkiyetine geçmiştir. Genel Müdürlük de yapıyı satmıştır. Satın alan kişiler de matbah kısmı hariç dergâhu yıkmışlardır. 2000 yılında ise Belediye Başkanı Adil Aygöl döneminde

⁵ Emecen, agm., s.60.

⁶ *Emere bi imâreti hazihî'z-zâviyeti'l-mübâreketi'l-İshâkiyye
El-emîrî'l-âdil el-muzaffer el-mansûr İshak bin İlyas. Sene seb'in ve seb'a miete
El-'Âmerehü'l-fakir ila'llâhi'l-ganiyy el-muhtâc Osmân bin Emetullah.*

kalan matbah kısmı da hâk ile yeksan edilerek mevlevîhâne yerine park yapılmıştır.

Biz yine eski mevlevîhâneye dönelim. 1870'lerden sonra boşaltılan mevlevîhâne 1940'lardan sonra hızlı bir şekilde harap olmaya başlamıştır. Mevlevîhâne ancak 1961–1962'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Y. Mimar Süreyya Yücel'e ilk restorasyonu yaptırmıştır. Çeşitli aralıklarla sürdürülen ve 1982'de tamamlanan bu restorasyon çalışmalarında yıkılmış olan beden duvarları, orta kubbe, diğer tavan kısımları ile son cemaat yerinin örtüsü ve direkleri yapılmıştır. Asli hüviyetiyle bağdaşmayan kötü restorasyonlar geçirmiş olan mevlevîhâne üst kat döşemesi ihya edilmediğinden şimdi üst katta bir oda kullanılamamakta, atıl halde beklemektedir.

Yapı 1983–1992 yılları arasında Manisa Müzesi İslami Mezar Taşları ve Kitabeler Seksiyonu olarak kullanılmış, 1995 yılında Vakıflar Müdürlüğünden Celal Bayar Üniversitesi'ne devr olunan bina Rektör Prof. Dr. Tuna Taner ve Celal Bayar Üniversitesi vakfı müdürü rahmetli Emrehan Küey'in gayretleriyle 1999–2001 yılları arasında üniversite tarafından yeniden restore edilmiştir. Yapı asli mimarisine kavuşmuş mudur? Bunu söylemek çok zordur. 2001 yılındaki restorasyondan sonra yapı Prof. Dr. Nezih Demirkent Kütüphanesi adıyla hizmete girmiştir. İki yıl boyunca kütüphane sıfatının yanı sıra mevlevîhânelerin asli hüviyeti olan kültür merkezi olarak hizmete devam etmiştir. Bendenizin binanın müdürlüğünü yaptığı bu yıllarda uluslararası ve ulusal sempozyumlar; sergiler ve konserlere ev sahipliği yapan bu eser, 2003 yılı başından 2005 yazına kadar işlevsiz kalmıştır. 2005 yılı ortalarından itibaren Manisa ve Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde **Manisa Mevlevîhânesi Etnografya Müzesi** haline dönüştürülerek halkın ziyaretine açılmıştır.

30 Eylül 2007 tarihinde organizasyonu tarafımızca yapılan Manisa Belediyesi ve MAKSAD (Mevlâna Araştırmaları Kültür Sanat Derneği) ile Celal Bayar Üniversitesi'nin ortaklaşa yaptığı "Türk Tasavvuf Kültürü ve Hz. Mevlâna Sempozyumu" ile "Doğumunun 800. Yılında Hz. Mevlâna" konulu temalı Hat ve Ebru sergileriyle mevlevîhâne tekrar eski kültür merkezi hüviyetine kavuşmuştur.

Mevlevîhânenin mimari özelliklerine girmeyip bu işi uzmanlarına bırakıyor ve bu kültür merkezinden yetişen kişilerle veya burayla bağı olanlarla bir yolculuğa çıkıyoruz. Öncelikle burada posta oturanları önden burur ediyoruz.

Şeyh Ali Efendi b. Muharrem Efendi (Nakşî Dede)

Ferruh Çelebi'nin torunu Bayram Çelebi ahfadındandır. 17. yy. da İshak Çelebi Evkafının Hz. Mevlâna soyundan olan ilk mütevellisi ve mevlevîhânenin ilk şeyhidir.⁷ 1114 (1702) veya 1115 (1703) yılında vefat etmiştir. Yerine oğlu Mehmed Lütfi Dede geçmiştir.

Mehmed Lütfi Dede (Hilye-i Mevlâna müellifi)

Ali Efendinin oğludur. Bayram Çelebizâde.⁸ Şair ve bilgin bir şeyhtir. Manisa'nın 18. asırda yetiştirdiği önemli bilginler arasındadır. Arapça ve Farsça bilen Lütfi Dede için berat ve hükümlerde "*Kudvetü'l-ümemi'l-muhakkıkîn Mevlâna Şeyh Mehmed*" denmektedir. Şiirlerinde Lütfi mahlasını kullandı. Lütfi Dede'nin 126 beyitlik *Hilye-i Hazret-i Mevlâna* adlı mesnevî tarzında bir eseri vardır. Yazma halinde olan bu eser, türünün de ilk örneğidir. Birri'nin *Bülbüliyesine* takriz yazarlar arasındadır.

Bir oğlu Mehmed Efendi'dir. Kendinden önce vefat etmiştir. Mehmed Efendi'nin Şeyh Ali ve Şeyh Ömer adlı iki oğlu vardır. 1139 (1726) da vefat ettiği söylene de sıhhatli bir tarih değildir.⁹ 1150 tarihi daha doğrudur.¹⁰ Sağ kalan diğer oğlu Osman Çelebi Efendi yerine posta oturmuştur.

Vasl kaydı vasla manidür kerem-kânî dede Vâsıl olur Hakka ol kim mâ-sivâyı terk ede

Osman Çelebi Efendi

Lütfinin oğludur. Şeyh Mehmed Efendi ve Şeyh Mehmed Bahaeddin Efendi adında iki oğlu vardı. 1165'ten önce vefat etti. Mehmed Bahâeddin Efendi kardeşi Mehmed Efendi'ye vakıf mütevellilik ücretinin yarısını vererek babasının yerine şeyh olarak geçti.

⁷ M. Çağatay Uluçay, *Manisa Ünlüleri*, Manisa 1946, s.91. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Günay, XVII. yüzyılda Manisa Mevlevîhânesi ve Şeyh Ali Efendi'nin Faaliyetleri, Birinci Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2001 – Manisa Mevlevîhânesi), Yayına hazırlayan: Emrehan Küey, Manisa 2002, s.339.

⁸ Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili*, C.II, Ankara 2001, s.884.

⁹ Uluçay, *Age.*, s.92.

¹⁰ Tuman, *Age.*, C.II, Ankara 2001, s.884; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviye*, haz.: İlhan Genç, Ankara 2000, s.464. Ayrıca bkz. *Semahane-i Edeb, Sicil-i Osmani* ve *Fatin Tezkiresi*.

Mehmed Bahâeddin Çelebi

Manisa'daki en zengin şeyhlerden biridir. Bir taraftan şeyhlik yaparken diğer taraftan da şehir işlerine de karışıyordu. Karaosmanzade Atullah Ağa, mütesellimlikten azledilince, en çok Bahaeddin Efendi ile işbirliği yapmıştır. Yukarıdan tecziye edileceğine dair ferman gelince durulmuştu. 1184 (1771)'de vefat etti.¹¹

Şeyh Ahmed Efendi

Mehmed Bahâeddin Efendi'den sonra posta oturmuştur. 1198 (1784)'te erkek evlat bırakmadan vefat etmiştir. Yerine Şeyh Osman Efendi mütevellî oldu.

Şeyh Osman Efendi'den sonra oğlu Şeyh Mustafa Efendi postnişînlük makamına geçmiş ve H. 1266 (1850)'de o da hakka yürümüştür. Mustafa Efendi'nin de oğlu yoktur. Mirası halazadesi Osman Efendi ve Ahmed Efendi'ye kalmıştır. Bu aileden son Mevlevî şeyhi Ahmed Efendi'nin oğlu Şeyh Mustafa Şefik Efendi'dir. Bu zat aynı zamanda Manisa Nakibü'l-eşraflığını ve mahkeme azalığını da yapmaktadır. Bu nedenle Nakibzade diye anılır. Manisa'daki ikinci mevlevîhâneyi yaptıran kişidir. Nakibzade Mustafa Şefik Efendi'nin de erkek evladı yoktur ve tevliyet görevi amcazadesi Mustafa Efendi tarafından icra edilmiştir. Sonraları Mahmud Fahreddin Çelebi postnişîn olmuştur.

Mahmud Fahreddin Çelebi

Said Hemdem Çelebi'nin oğludur. Konya Dergâhı şeyhi iken 1298 (1881) yılında vefat eden Sadreddin Çelebi'nin yerine bütün çelebilerin ve dedelerin şeyhülislama birlikte çektikleri telgraf üzerine Konya Mevlâna Dergâhı, şeyh postuna oturan Fahreddin Çelebi, ancak bir yıl postnişîn olmuş; 1882 yılında öldüğü zaman yerine kardeşi Mustafa Safvet Çelebi atanmıştır. Manisalı şair Tevhide Hanım'ın mürşididir. Manisa Mevlevîhânesi'nde ise Fahreddin Çelebi'den sonra kardeşi Abdülvahid Çeledi şeyh olmuştur.

Abdülvahid Çelebi

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Uluçay, *Age.*, s.92-93.

Fahredden Çelebi'den sonra Manisa'da posta geçmiştir. 1301–1305 (1884–1887) yılları arasında postnişin olmuştur. Mustafa Safvet Çelebi'nin Konya'da hakka yürümesiyle çelebilik makamına oturmuştur. Manisa'da yerine oğlu Abdülhalim Çelebi şeyhlik makamına geçmiştir. 1907 yılında Konya'da ölümünden sonra yerine oğlu Abdülhalim Çelebi postnişin olmuştur.

Abdülhalim Çelebi

Babasından sonra Manisa'da şeyhlik makamına geçmiş ve onun cemalle vuslat bulmasından sonra da Konya Dergâhı'na postnişin olmuştur. Yerine **Murtaza Çelebi** tayin edilmişse de başarısızlığından dolayı azledilmiştir. Murtaza Çelebi'nin yerine de son şeyh olarak **Celaleddin Çelebi** atanmış, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar görev yapmışlardır.

Manisa doğumlu bir başka çelebi ise **Mehmed (Muhammed) Bakır Çelebi**'dir. Babası, Abdülhalim Çelebi, Manisa'da şeyhlik yaptığı 1901 yılında doğdu, annesi Kevser Hatun'dur.

Son yıllarda Çelebi ailesinden Manisa'da değerli gönül dostu, muhterem insan Hidayetoğlu **Ahmed Selahaddin Çelebi** Manisa Lisesi'nde Edebiyat öğretmenliği; Çelebi ailesinin genç ferdi, muhterem Faruk Hemdem Çelebi'nin mahdumları kibar ve zarif dost **Neşet Çelebi** de 2007 yılı Mayıs-Eylül ayları arasında acemilik dönemlerini Manisa Doğu Kışla'da, usta erlik dönemlerini ise Manisa Karargah Kütüphanesinde askerliklerini yapmışlardır.

Manisa Mevlevîhânesi'yle bağı veya bir başka deyişle Hz. Mevlâna izinde olan şuaradan da birkaç isim vardır. Bu isimleri de alarak yolculuğumuza devam ediyoruz.

Birrî Mehmed Dede

Derviş Mehmed Çelebi. Attar Birrî. Doğumu H. 1080, M. 1669'dur. Vefatı H. 1128, M. 1715'tir.¹² Mevlevîhâne haziresine defnedilmişse de şu an hazire bulunmadığından mezarı kayıptır. Divanı Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Rasih Erkul tarafından doktora tezi olarak çalışılmış ve Manisa Valiliği tarafından basılmıştır.¹³ Bülbüliyye adlı eseri ise Dr.

¹² Tuman, *Age.*, s.95

¹³ Birrî Mehmed Dede, *Birrî Divanı*, haz.: Rasih Erkul, Manisa 2000.

Vicdan Özdingiş ve Dr. Adnan Çağlı tarafından Akademi Yayınları arasında yayınlanmıştır.¹⁴

Gülşen-i aşkında bülbüller terennümsâzdır Âşıkânı sadhezârândır denilir azdır

Kâmilî

Derviş Ahmed Kâmilî Efendi. Vefatı 8 Şaban 1068. Bursa'da Mevlevî-hâne karşısında Pınarbaşı Kabristanı'nda medfundur.

Ferruh Çelebi

Akhisar'da doğdu. Öğrenimini tamamlayıp sonra Akhisar'da tevliyet ve kitabet işiyle uğraştı. Akhisar'da zaviye sahibidir. Derviş yaratışlı, yoksul yaşayışlı kişiydi. Fal ilmini bilirdi.¹⁵ Manisa'daki şehzâdelik yıllarında Kanûnî Sultan Süleyman'a kasideler ve bazı risaleler sunmuştur.¹⁶ H. 944/M. 1537 tarihinde hayatta olduğu Âşık Çelebi'de yazılıdır.

*"Semahâne'nin yanlış olarak nakl eylediği Âşık Çelebi ifadesine atfen 1042 tarihinde hacdan geldiğini ve 1050'de vefat ettiğini ve Sicill'in de, vefatının Fatih devrinde idüğünü yazmaları doğru değildir."*¹⁷

Bin küsur tarihlerinde İstanbul'da irtihal eyledi. Âşık Çelebi hac dönüşü onu İstanbul'da gördüğünü nakleder.¹⁸

İkinci Sultan Bâyezîd:

*هر آه که پیدا شود از سینہ چاکم // Her âh ki peydâ şevved ez sîne-i çâkem
ابری شود و گریه کند بر سر خاکم // Ebri şevved ü girye koned ber seri hâkem*

beytini söyleyip tanzirini emrettiklerinde Ferruhî de

¹⁴ Birrî Mehmed Dede, *Bülbüliye*, haz.: Vicdan Özdingiş, Adnan Çağlı, Manisa 2004.

¹⁵ Sehî Bey, *Tezkire "Heşt Behişt"*, haz.: Mustafa İsen, İstanbul 1980, s.193-194

¹⁶ Esrar Dede, *Age.*, s.437

¹⁷ Nâil Tuman, *Age.*, C.II, s.762-63.

¹⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.II, hazırlayanlar: Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tatçı, Ankara 2001 s.364; Âşık Çelebi, Ferruhî'nin 120 yaşından bahisle zayıf ve köse sakallı bir yapıya sahip olduğundan bahseder (Esrar Dede, s.437).

هر داغ که رسته شود در دل چاکم // Her dâğ ki reste şevved der dil-i çâkem
 لا له شود و پای زند بر سر خاکم // Lâle şevved ü pây zened ber ser-i hâkem

beytini tanzir ederek padişahın iltifatına mahzar olmuştur.¹⁹

“Üslubu konuşma diline yakın olduğundan şiirleri halk tabakasında tutunmuştur.”²⁰ “Her ne kadar halk arasında şiirle tanınmış, gazelleriyle ün yapmış biri değilse de yeni sözler ve sanatlar hayal etmede yeteneği fena değildir. Şiirleri çok sade ve makbul örneklerdir. Tarzı halk düşünce-sine yakın olduğu için çok tanınmıştır.”²¹ Şiirleri ip cambazları ve elinde top çeviren cambazlar tarafından söylendiği kaynaklarda belirtilir.²²

Feruhî, coşkulu bir anında söylediği gazelin

“Kâfir olsun mey içüp ‘âlemde dilber sevmeyen Hey müselmânlar bu yolda ihtiyâr olmaz bana”

beytinden dolayı, dinî taassuba sahip kişiler tarafından küfürle suçlanmıştır. Olay mahkemeye intikal ettiğinde şair, eski yazıdaki yazım şeklinden kaynaklanan okuyuş farklılığını söyleyerek bu mısradan kastın

“Kâfir olsun mı içüp ‘âlemde dilber sevmeyen”

olduğunu belirtmesi üzerine berat etmiştir.

Pâdişâhum hâtem-i la'l-i dür-efşânun mı vâr Âleme hükmétmege mühr-i Süleymânun mı vâr

Hân-ı hüsnünde nedendür gösterürsin la'lüni Ey Efendi ben kuluna yoksa ihsânun mı vâr

Ey müselmânlar Sitanbûlun büt-i ra'nâsı çok Kâfir-i bî-dînleri ancak Galata'nun mı var

Kande eylersin sürüyle uydurup âşıklarun Kesmege Eyyûb-ı Ensârîde kurbânun mı var

Ferûhî Zâtî Revânî Tâlî'î vardur meger Nazm ile şimdi gazel dimekte akrânun mı var²³

¹⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *Age.*, C.II, s.364.

²⁰ Haluk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey, *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s.141.

²¹ Doç. Dr. Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, Ankara 1990, s.174.

²² Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, haz.: Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım, Ankara 2000. s.429.

²³ Esrar Dede, *Age.*, s.438

Tevhide Hanım

Doğum tarihi 1847. 1902'de Manisa'da öldü. Babası Turgutlulu Limoncuzade Fehim Efendi. Annesi, İzmirli Sinanzade Ahmet Efendi'nin kızı Tahire Hanım. Manisalı Veznedar Çakmak Hüsayin Efendi ile evlendi. Bir kızları oldu. Kızını ve ardından kocasını kaybetti. Mevlevî tarikatına girdi. Şiirini annesi, kızını, kocasını ve mürşidi Fahreddin Çelebi'yi art arda kaybetmenin acısı etkiledi. Bir divanı var. 1881'de yazıldığı tahmin edilen bu divanda kendi yaşamından ve Manisa'dan izler bulunur. Tevhide Hanım'ın önemi yaşadığı çağın coğrafyasını, insanlarını, kültürünü ve günlük alışkanlıklarını yansıtmaktadır. Divanının Koyunoğlu Kütüphanesi'ndeki bilinen tek nüshası tarafımızca iki arkadaşla birlikte (Gürol Pehlivan, Bülent Bayram, Mehmet Veysi Dörtbudak) hazırlandı. Manisa Belediyesi'nin desteğiyle yayınlandı.²⁴

*“Bilmek istersen ey zâhid gezme yabanda serserî
Kadr ü şânına delildir işte kitâb-ı Mesnevî*

*Bendelikten murâd Tevhîde rızâ-i Bâri'dir ancak
Mesnevîsin okuyana keşf ola 'ilm-i ma'nevî”*

Hasan Rüşdi Efendi

Manisa Entekkeliler Rifai Dergâhı şeyhidir. Hattat, neyzen ve şairdir. Divanı Necdet Okumuş tarafından yayınlanmıştır. Süleyman Ergunerlerin internet sitesinde Manisa Mevlevîhânesi Neyzen başısı olarak zikredilmektedir.²⁵ **Âlim Ahmed el-Mevlevî'**den hat icazeti almıştır.²⁶ Divanı yayınlanmıştır.²⁷

²⁴ Gürol Pehlivan, Bülent Bayram, Mehmed Veysi Dörtbudak, *Osmanlı Taşrasında Kadın, Şair, Mevlevî Olmak; TEVHİDE HANIM ve DİVANI*, Manisa 2006.

²⁵ <http://www.erguner.com/neyzenler.htm>

²⁶ Hasan Dedeoğlu, Necdet Okumuş, *Manisa Müzesi Hat Koleksiyonu*, Manisa 1999.

²⁷ M. Adnan Başoğlu, Necdet Okumuş, *Hasan Rüşdi Divânı*, Manisa 2003.

Resim 1: Hasan Rüşdî Efendi'nin Âlim Ahmed El-Mevlevî'den aldığı icazetname

İzmir'de çıkan Ahenk gazetesindeki Kûlah-ı Mevlevî redifli şiir yazan şairleri de sayarsak karşımıza şu isimler çıkar; Soma'da Müderris **Kasım Şükri**, Akhisarlı **Musa Kazım** Manisa Mevlevîhânesi ser tebbahı **Mehmed Hilmi Dede**, Soma Tahsil Memuru **Mim. Hıfzı**, Kırkağaçta Müderris **İsmail Hakkı**, Demirci Mevlevîhânesi Postnişîni **Nuri**, Gördesli **Karamüftizâde Elif. Lütfi...**

Âlim Ahmed el-Mevlevî

Manisa'nın 19. yüzyılda yetiştirdiği bilginlerden biridir. Hattattır. Muradiye Medresesi müderrisi olup aynı zamanda ders-i âmdır.²⁸ Öğrencileri arasında Entekkeliler Rifaî Dergâhı Şeyhi Hasan Rüşdi Efendi sayılır.

²⁸ Uluçay, Age., s.43-44.

Resim 2: Manisa Müzesi'nden "Yâ Hazret-i Mevlâna" istifli bir yazı

Aşkî Mehmed Efendi

18. yy.'dan kalma Şerîyye Sicillerinde adına sık sık rastlanan bir isimdir. Mevlevîhâne Camii hatibidir.²⁹

Manisa'da günümüzde Hz. Mevlâna'nın izlerine 2001 yılının sonundan itibaren bilimsel çalışmalarla, sempozyumlarla rastlamaktayız. Bu sempozyumların ilki Şeb-i Arus'un peşinden 19-21 Aralık 2001 tarihinde yapılan "Birinci Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu" dur. Sahasında isim yapmış 31 değerli bilim adamı katılmış ve önemli tebliğler sunmuşlardır. Sempozyum'da sunulan tebliğler kitap olarak bastırılmıştır.³⁰

Yine Şeb-i Arus'un arkasından 18 - 20 Aralık 2002 tarihinde yapılan sempozyumun ikincisine de ilim âleminin değerli 32 ismi katılmıştır. Sempozyum bildirileri kitap haline getirilmiş fakat yayın hakkı Celal Bayar Üniversitesi'ne ait olduğu için basılamamıştır.

Sempozyumun üçüncüsü de 2003 yılı Aralık ayında yapılmak istenmiş fakat çeşitli olumsuzluklar nedeniyle yapılamamıştır.

²⁹ Uluçay, Age., s.22. Mevlevîhâne Vakfiyesinde böyle bir görevli ismine rastlanmamıştır.

³⁰ *Birinci Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2001 - Manisa Mevlevîhânesi)*, Yayına hazırlayan: Emrehan Küey, Manisa 2002.

İki yıllık bir aradan sonra 2005 yılında kurulan MAKSAD (Mevlâna, Araştırma, Kültür, Sanat Derneği) ile Manisa Belediyesi sempozyumun üçüncüsünü ortaklaşa yapmıştır. Bu faaliyete de 53 bilim adamı katılmış, kıymetli tebliğler sunmuşlardır. Sempozyum kitabı tarafımızca hazırlanıp bastırılarak ilim âleminin istifadesine sunulmuştur.³¹

Manisa'da Mevlâna sempozyumlarının yapılmasını şahsî çabalarıyla gelenek haline getiren Rahmetli Emrehan KÜEY Beyefendi'nin 2006 Mart'ında Hak'la vuslatından sonra işin hizmet kısmıyla fakir şereflenmiş ve Sempozyum tarihi, Aralık ayında Hz. Mevlâna'yla ilgili faaliyetlerin kesafeti sebebiyle Hazretin doğum tarihi olan 30 Eylül'e çekilmiş ve bu tarihte 35 bilim adamının katılımıyla sempozyum gerçekleştirilmiştir. Sempozyumda sunulan bildiriler yine tarafımızca hazırlanıp kitap haline getirilmiş ve Eylül 2007 tarihinde bastırılmıştır.³²

Yapılan sempozyumların ciddiyeti ve ses getirişi çeşitli bilimsel toplantılarda "Eylül ayında Hz. Mevlâna'yı anma etkinliklerinin Manisa'da da yapılması" arzusu "Türkiye'de Mevlâna Sempozyumlarını yıllardan beri ciddiyetle yapan illerden biri de Manisa'dır." denilerek dile getirilmiştir.

2007 yılında sempozyumun teması daha da genişletilerek "Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlâna" adıyla 29-30 Eylül tarihlerinde Manisa Belediyesi, MAKSAD ve Celal Bayar Üniversitesi tarafından 42 bilim adamının katılımıyla Manisa Mevlevîhânesi'nde yapılmıştır.

Manisa'da yapılan bu sempozyumlar **Manisa Belediye Başkanı Sayın Bülent Kar** Beyefendi'nin himaye ve yardımlarıyla gerçekleşmiştir. Kendilerine sonsuz müteşekkiriz.

Kurucuları arasında fakirin de bulunduğu **MAKSAD (Mevlâna, Araştırma, Kültür, Sanat Derneği)** değerli gönül ve hizmet adamı **Emrehan Küey**'in başkanlığında kurulmuştur. Derneğin amacı; Hz. Mevlâna'nın tüm insanlığı kucaklayan bir değer olduğu hususunda ittifak edilen felsefeyi Manisa ve çevresinde tanıtmak; Manisa'da tarihî ve kültürel değer taşıyan, banisi tarafından mevlevîhâne ve ibadethane olarak kurulup vakfedilen Manisa Mevlevîhânesi'nin kuruluş gayesine uygun olarak yeniden

³¹ *Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2005) Manisa*, Yayına haz.: Mehmed Veysi Dörtbudak, Manisa 2006.

³² *Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (30 Eylül-01 Ekim 2006) Manisa*, Yayına haz.: Mehmed Veysi Dörtbudak, Manisa 2007.

bir kültür ocağına dönüştürmek ve yaşatmak; Türk musikisi, özellikle Türk tasavvuf musikisinin icra ve eğitimi, yaşatılması; Türk tasavvuf musikisinin tüm dallarının araştırılıp; sergiler, konserler düzenlenip; nota basılması, çoğaltılması; geleneksel Türk sanatları, tasavvuf tarihi ve kültürü, Mevlâna, Mesnevî ve mevlevîhâneler ile ilgili her türlü toplantı, gezi, temsil ve seminer, konferans, festival, sempozyum, kongre, panel, sohbet toplantıları, şiir dinletileri, fuar ve diğer gösterileri düzenlemek; süreli ve süresiz yayınlar yapmak; gizli kalmış kültür varlıklarını ortaya çıkarıp günümüz insanının ve yarınki nesillerin istifadesine sunmak; amacına uygun olarak mesnevîhân yetiştirmek ve kültürel eğitim faaliyetlerinde bulunmak, bu dalda eğitim görenlere imkân hazırlamak, destek vermek olarak açıklanmıştır.

Sözlerime son verirken başta bu ilmî çalışmayı hazırlayan değerli bilim adamları ve kuruluşlar olmak üzere SÜMAM Müdürü Sayın Yrd. Doç. Dr. Nuri Şimşekler'in şahsında hizmeti geçen herkese şükranlarımı arz ederken siz dinleyicilerime de bendenize sabırla tahammül ettiğiniz için teşekkür ediyor ve Manisa Mevlevîhânesi son ser-tabbahlarından Mehmed Hilmi Dede'nin

Sikke-pûş ol, tâc-ı izzetdir külâh-ı Mevlevî
Dü cihanda ayn-ı rahmettir külâh-ı Mevlevî

beytiyle bitiriyor ve külâh-ı Mevlevî ile izzet bulup, iki cihanda rahmet pınarına eresiniz diyorum vesselam.

KAYNAKÇA:

- Baçoğlu M. Adnan, Necdet Okumuş, *Hasan Rüşdî Divânı*, Manisa 2003.
Birinci Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2001-Manisa Mevlevîhânesi), Yayına haz.: Emrehan Küey, Manisa 2002.

- Birrî Mehmed Dede, *Birrî Divanı*, haz.: Rasih Erkul, Manisa 2000.
- Birrî Mehmed Dede, *Bülbüliye*, haz.: Vicdan Özdingiş, Adnan Çağlı, Manisa 2004.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.II, hazırlayanlar: Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tatçı, Ankara 2001.
- Dedeoğlu Hasan, Necdet Okumuş, *Manisa Müzesi Hat Koleksiyonu*, Manisa 1999.
- Emecen, Feridun, "Saruhanogulları ve Mevlevîlik", *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa 2006, s. 49-64.
- Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîye*, haz.: İlhan Genç, Ankara 2000.
- Gökçen, İbrahim, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, İstanbul 1946.
- Günay, Mehmet, XVII. Yüzyılda Manisa Mevlevîhânesi ve Şeyh Ali Efendi'nin Faaliyetleri, *Birinci Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2001-Manisa Mevlevîhânesi)*, Yayına haz.: Emrehan Küey, Manisa 2002, s. 333-343.
- İpekten, Haluk, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey, *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- İsen, Mustafa, *Latîfî Tezkiresi*, Ankara 1990.
- Küçük, Sezai, "Manisa Mevlevîhânesi", *Manisa Araştırmaları 2*, Manisa 2002, s. 15-20.
- Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, haz.: Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım, Ankara 2000.
- Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (30 Eylül-01 Ekim 2006) Manisa*, Yayına hazırlayan: Mehmed Veysi Dörtbudak, Manisa 2007.
- Pehlivan Gürol, Bülent Bayram, Mehmed Veysî Dörtbudak, *Osmanlı Taşrasında Kadın, Şair, Mevlevî Olmak: TEVHİDE HANIM ve DİVANI*, Manisa 2006.
- Sehî Bey, *Tezkire "Heşt Behişt"*, haz.: Mustafa İsen, İstanbul 1980.
- Uluçay, M. Çağatay, *Manisa Ünlüleri*, Manisa 1946.
- Uluçay, Çağatay, *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar*, İstanbul 1940.
- Uluslararası Mevlâna, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (19-21 Aralık 2005) Manisa*, haz.: Mehmed Veysî Dörtbudak, Manisa 2006.

Tuman, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Naili*, C.II, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tatçı, Ankara 2001.

<http://www.erguner.com/neyzenler.htm>

